

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Социальное мышление личности: проблемы и стратегия исследования / К. А. Абульханова-Славская // Психологический журнал. — Т. 15. — 1994. — № 4. — С. 39—55.
2. Коростелина К. В. Исследование социальной идентичности на пути к примирению в Крыму / К. В. Коростелина. — Симферополь: Доля, 2003. — 360 с.
3. Пеньков Е. М. Социальные нормы — регуляторы поведения личности / Е. М. Пеньков. — М., 1972. — 198 с.
4. Ручка А. А. Социальные ценности и нормы (Некоторые теоретические и прикладные вопросы социологического анализа). / А. А. Ручка. — К.: «Наукова думка», 1976. — 160 с.
5. Тернер Дж. Социальное влияние / Дж. Тернер. — СПб.: Питер, 2003. — 256 с. — (Серия «Концентрированная психология»).
6. Штроо В. А. Защитные механизмы: от личности к группе / В. А. Штроо // Вопросы психологии. — 1998. — № 4. — С. 54—61.
7. Kelly N. H. The social psychology of groups / N. H. Kelly, J. W. Thibaut. — N. Y. — 1959.

ФЕДОРЕНКО Ю. А.**ГРУППОВАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ФАКТОР ПРИНЯТИЯ ГРУППОВЫХ НОРМ**

В статье рассмотрена групповая идентичность как фактор принятия групповых норм. Описаны уровни воздействия норм на поведение индивида. Определены значения групповых норм для членов группы. Представлена классификация референтных групп. Выделены виды социальной идентичности. Описаны уровни процесса индивидуализации.

Ключевые слова: групповая идентичность, групповые нормы, принятие групповых норм, уровни воздействия норм, референтные группы, социальная идентичность, процесс индивидуализации.

FEDORENKO Y. A.**GROUP IDENTITY AS A FACTOR IN THE ADOPTION OF GROUP NORMS**

The article discusses group identity as a factor in the adoption of group norms. Exposure levels are described norms on individual behavior. The values of group norms for group members. The classification of reference groups. Marked types of social identity. Levels described the process of individualization.

Keywords: group identity, group norms, the adoption of group norms, levels of exposure norms, reference groups, social identity, the process of individuation.

Стаття надійшла до редколегії 13. 09. 2013 року.

УДК 159.947.5

ФОМЕНКО К. І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ХАРАКТЕРИСТИЦІ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ, ЩО ПРАГНУТЬ ДО УСПІХУ

У статті розглянуто поняття: «відповідальність», «губристична мотивація», «прагнення до досконалості», «прагнення до переваги», «перфекціонізм», «стрес старанності», «роботоголізм», уявлення зарубіжних та вітчизняних учених про ці явища. Представлено методи дослідження спрямованості особистості та відповідальності, а також результати дослідження взаємозв'язку між показниками відповідальності та особливостями спрямованості особистості, що прагне до успіху.

Ключові слова: відповідальність, губристична мотивація, прагнення до переваги, прагнення до досконалості, перфекціонізм, стрес старанності, роботоголізм.

Соціальна реальність вимагає від особистості формування якостей її спрямованості, що обумовлюють досягнення нею успіху, зокрема відповідальності. Актуальність дослідження зумовлена тим, що нова соціально-економічна ситуація значною мірою змінила як умови генези та протікання прагнення особистості до самоствердження, характеристики котрої пов'язані з особливос-

тями відповідальності. Низка компонентів спрямованості особистості, таких як: губристична мотивація, перфекціонізм, роботоголізм тощо – визначають характер відповідальності молодого покоління.

Міра наукової розробки проблеми оцінюється роботами науковців, що звертали увагу на проблематику губристичної мотивації, а саме: Ю. Козелецького, С. М. Петрова, І. Пуфоль-Струзик, Р. І. Цветкової, Т. Б. Хомуленко та ін., а також на особливості відповідальності особис-

тості – Л. І. Божович, І. О. Кочаряна, В. М. М'ясищева, К. Муздибаєва.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між показниками типів відповідальності та особливостей спрямованості особистості студентів, що прагнуть до успіху.

Студентський вік, виступаючи етапом життєвого (морального, особистісного, професійного) самовизначення особистості, є сенситивним для розвитку особистісної відповідальності. Виявляючи певну автономність від батьків та самостійність у прийнятті рішень, студент починає проявляти індивідуальний стиль відповідальності, що характеризується певним симптомокомплексом цього феномену [5]. Особливої уваги у цей час набувають новоутворення спрямованості особистості студента, до яких відносять: губристичну мотивацію, перфекціонізм, роботоголізм.

За даними зарубіжних та вітчизняних дослідників губристична мотивація виступає особливим видом мотивації, що характеризується прагненням до самоствердження шляхом досягнення переваги та досконалості. Саме студентський вік виступає сенситивним періодом такого прагнення. У цьому сенсі виникає необхідність емпіричного дослідження зв'язку відповідальності та губристичної мотивації у цьому віці.

Перфекціонізм як особистісна характеристика, що обумовлює висування особистістю високих вимог до себе та інших, а також переконання у тому, що суспільство також ставить завищені стандарти до особистості, також є характерним психічним феноменом у контексті новоутворень студентського віку [9]. У дослідженнях Є. П. Ільїна [4] розкрито зв'язок перфекціонізму зі стресом старанності та роботоголізмом. Проблема зв'язку відповідальності та перфекціонізму, характеру такого зв'язку залишається відкритою як на теоретичному рівні, так й у практичному плані.

Найбільш багатогранно і цілісно феномен відповідальності розглядається в екзистенціальній психології, зокрема у роботах В. Франкла, який розглядає відповідальність як один з «екзистенціалів» людського існування, поряд зі свободою і духовністю. У гуманістичній парадигмі К. Роджерса відповідальність, поряд зі свободою, цілісністю та гармонійністю та самоактуалізацією, виступає психологічною характеристикою особистості, що повноцінно функціонує. У психоаналізі відповідальність розглядається у зв'язку з розвитком Супер-Его, що має моральний вплив на Его.

У вітчизняній психології відповідальність розглядається як центральне особистісне утворення (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, О. О. Бодалев, Л. І. Божович, А. О. Деркач, К. Муздибаєв, Н. І. Рейнвальд, В. Г. Сахарова, Д. І. Фельдштейн). У багаторівневій моделі особистісної саморегуляції Є. Р. Калітеєвського, Д. О. Леонтєєва відповідальність розглядається як внутрішня саморегуляція зрілої особистості, опосередкована ціннісними орієнтирами. С. Л. Рубінштейн, К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Дементій указують на багатомірність поняття відповідальності, яка виступає як особливість організації діяльності, як характеристика поведінки у певних ситуаціях, а також – як властивість особистості. Структурний підхід до відповідальності, з виділенням її когнітивної, емоційної та поведінкової складових представлено у роботах Т. Н. Сидорової, В. П. Прядеїном.

За К. О. Абульхановою-Славською, відповідальність виступає як забезпечення особистістю способу дії та результату власними силами на певному рівні складності діяльності у певному часі досягнення результату [1].

Найбільш повно відповідальність охарактеризовано К. Муздибаєвим [6], яким зазначено, що на особистісному рівні відповідальність пов'язана з локусом контролю та «чим більш очевидно для суб'єкта його буття, тим більш відповідальними є його вчинки». Автор розглядає відповідальність як «якість, що характеризує соціальну типовість особистості». У якості основних ознак відповідальності К. Муздибаєв виділяє: точність, пунктуальність, вірність особистості у виконанні обов'язків і її готовність відповідати за наслідки своїх дій, здатність до співпереживання, чуйність до чужого болю і радості, наполегливість, старанність, сміливість, стійкість, витримку.

Основне значення поняття «відповідальність» В. Г. Сахарова [7] зводить до «готовності дати відповідь, відповісти, відгукнутися», що передбачає усвідомлення такої готовності й авторства подій власного життя: на рівні ідей, почуттів, учинків, тощо. У цьому сенсі у якості інваріантного значення відповідальності може виступати інтегральне поняття «сам» (що має психологічне значення, що вкладається у поняття «суб'єкт») і його похідними – самість, самостійність, самовизначення. На думку автора, відповідальність має специфічну чотирьохкомпонентну структуру, що включає у себе: суб'єкт відповідальності (хто відповідає); об'єкт відповідальності (за що відповідає); інстанцію (перед

ким відповідає) і санкцію (як відповідає, передбачувана міра впливу або покарання). Саме така структура відповідальності, наявність у ній інстанції і санкцій, на думку В. Г. Сахарової, відрізняє її від психологічних понять і категорій, що використовуються для опису особистості. Релевантним відповідальності особистісним чинником (що є операціональні характеристики) є інтернальність або внутрішній локус контролю, в основі котрого лежить внутрішній тип каузальної атрибуції (Я є Я, причетний до подій свого життя, Я є їх причиною, Я це усвідомлюю і приймаю, Я здатний це контролювати, Я готовий відповісти за це). Однак інтернальність, максимально розкриваючи численні ознаки відповідальності, не є тотожною їй.

І. О. Кочарян відповідальність розглядає як особистісний симптомокомплекс, що має структурну і функціональну організацію, причому функціональні якості особистісного симптомокомплексу відповідальності становлять різні типи його організації, такі як: принциповість, самоствердження, нормативність, етичність, самопожертвування [5].

На думку С. В. Бессмертної [2], психологічний аналіз відповідальності передбачає розгляд цього феномену як окремої психологічної категорії, а точніше – категорії, основою котрої є особистісна риса, або у якості різних категорій – почуття відповідальності, властивості особистості, здатності відповідати, готовності (установки) до відповіді, рисі характеру тощо. Автором зазначено, що відповідальність завжди пов'язана з прийняттям рішення, з вибором людини, з його діяльністю, конкретним учинком або відмовою від такого. Виділяти відповідальність як самостійний і незалежний чинник не представляється можливим, а основним смисловим навантаженням відповідальності є внутрішня готовність людини відповісти, дати відповідь. Тому, на наш погляд, доцільним є розгляд відповідальності як системної характеристики спрямованості особистості, пов'язаної з установками, мотивами особистості та іншими диспозиціями, релевантними відповідальності, і що мають в своїй основі внутрішній тип атрибуції.

Для дослідження відповідальності та її взаємозв'язку з компонентами спрямованості особистості ми використовували **методики**:

1. *«Симптомокомплекс відповідальності»*
І. О. Кочаряна [5]

Методика діагностики відповідальності спрямована на виявлення вираженості у випробовуваних типологічних варіантів відповідальної

поведінки. Методика представляє собою опитувальник, що складається з 5 шкал і містить 67 ефективних і дискримінативності тверджень. Завдання відображають когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, і зачіпають такі сфери прояву відповідальності, як сім'я, навчання, здоров'я і міжособистісні відносини. Методика ОДЛСО відповідає вимогам надійності та валідності та діагностує міру вираженості наступних симптомокомплексів [5]:

1) «Принциповість» як тип відповідальності особистості: особистість вважає, що більшість важливих подій у житті стали результатом їх власних дій, що вони можуть ними управляти, й, отже, відчуває свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя у цілому; педантичність, принциповість, схильність до накопичення негативних емоцій з подальшою розрядкою у вигляді нападів люті, схильність до пошуку правди, відсутність схильності до рефлексії, спонтанність у прояві почуттів.

2) «Самоствердження» як тип відповідальності особистості: прагнення піти від конфронтації з оточенням, уникати надлишкової відповідальності і прийняття складних рішень, потреба у визнанні, самостверженні, не ініціативність, слабкий самоконтроль, недисциплінованість і недотримання правил.

3) «Нормативність» як тип відповідальності особистості: тривожність, схильність до самоаналізу, песимістичність, прагнення до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій, сумнів у нових ідеях, заперечення необхідності змін.

4) «Етичність» як тип відповідальності особистості: висока моральність, усвідомлення значущості своїх учинків не лише для себе, але і для інших людей.

5) «Самопожертва» як тип відповідальності особистості: прагнення довести свою надійність, прагнення позбутись контролю та контролювати інших, амбіції реалізуються у досягненнях інших – чоловіка, дітей, начальника на роботі, друзів тощо.

2. *«Багатомірна шкала перфекціонізму»*
П. Хьюїтта та Г. Флетта в адаптації І. І. Грачової [3]

Методика дозволяє визначити загальний рівень перфекціонізму, а також рівень перфекціонізму, зорієнтованого на себе, перфекціонізму, зорієнтованого на інших та перфекціонізму як соціального припису.

Перфекціонізм, зорієнтований на себе, передбачає наявність високих особистих стандартів,

внутрішню мотивацію самовдосконалення, схильність до зосередження на меті, тенденцію ставити перед собою складні цілі та готовність докладати зусилля у їх досягненні; передбачає підвищену самокритичність, розвинену самодисципліну, самоконтроль, схильність до рефлексії. Перфекціонізм, зорієнтований на себе, – складова, яка, як встановили П. Хьюїтт і Г. Флетт, властива обдарованим людям з високими прагненнями бути досконалими.

Високий рівень перфекціонізму, зорієнтованого на інших, передбачає наявність високих стандартів, встановлених людиною для інших, вимогливість по відношенню до інших, інтолерантність, небажання вибачати помилки, недосконалість.

Перфекціонізм як соціальний припис – відчуття індивіда, що йому нав'язують нереалістично високі стандарти; впевненість людини у тому, що інші люди мають відносно неї високі очікування, яким дуже складно, якщо взагалі можливо, відповідати.

Методика містить 45 тверджень і дозволяє визначити низький, середній та високий рівні за загальною шкалою перфекціонізму та субшкалами перфекціонізму, зорієнтованого на себе, на інших, та перфекціонізму як соціального припису.

3. Діагностика губристичної мотивації К. І. Фоменко [8]

Авторська методика представлена 18 твердженнями, що відображають параметри губристичної мотивації – *прагнення до досконалості* (10 пунктів) та *прагнення до переваги* (8 пунктів). Ця психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних опитувальників.

4. «Стрес старанності» Є. І. Рогова [4]

Опитувальник спрямований на визначення негативного емоційного напруження, пов'язаного з робочими або навчальними ситуаціями. За даними Є. П. Ільїна, стрес досягнення корелює з

показниками перфекціонізму та роботоголізму. Опитувальник містить 21 запитання, на яке респондент має відповідати «так» чи «ні».

5. «Роботоголізм» Є. П. Ільїна [4]

Опитувальник спрямований на визначення рівня роботоголізму або залежності особистості від постійної професійної чи навчальної зайнятості. За даними Є. П. Ільїна, роботоголізм корелює з показниками перфекціонізму та стресу досягнення. Опитувальник містить 24 питання, на які респондент має відповідати «так» чи «ні».

У дослідженні взяли участь студенти факультету психології та соціології ХНПУ імені Г. С. Сковороди (30 студентів-дівчат 5 курсу віком 20-22 роки). Представлена вибірка характеризується високими та помірними показниками мотивації досягнення успіху (дані отримані за методикою Т. Елерса).

Результати кореляційного зв'язку типів відповідальності з такими характеристиками спрямованості особистості дозволив стверджувати їх зв'язок із губристичною мотивацією, перфекціонізмом, роботоголізмом та стресом старанності.

Першим завданням дослідження було встановити, чи існує відповідність різних типів симптомокомплексу відповідальності губристичній мотивації та її формами. Розглянемо результати кореляційного аналізу, спрямованого на визначення зв'язку між типами відповідальності та формами губристичної мотивації, представлені у табл. 1.

За даними кореляційного аналізу встановлено зв'язок між типом «самопожертва» та загальним показником губристичної мотивації (0,46, $p < 0,01$). Такі дані свідчать про те, що ті особистості, які прагнуть до самоствердження, тобто виявляють високу губристичну мотивацію, прагнуть довести власну надійність, позбавитись контролю оточення над собою та контролювати інших. Зв'язок цього типу відповідальності з прагненням до досконалості (0,38, $p < 0,01$) пояс-

Т а б л и ц я 1

Взаємозв'язок між показниками типів відповідальності та губристичної мотивації

Типи відповідальності	Показники губристичної мотивації		
	Прагнення до переваги	Прагнення до досконалості	Загальний показник губристичної мотивації
Принциповість	0,15	0,27*	0,30*
Самоствердження	0,25*	0,35*	0,44**
Нормативність	-0,12	-0,32*	-0,22
Етичність	0,31*	0,20	0,25*
Самопожертва	0,41**	0,38**	0,46**

* – на рівні значущості $p < 0,05$; ** – на рівні значущості $p < 0,01$.

нюється тим, що особистості, які прагнуть досягти у всьому майстерності та неперевершеності, переконані у власній незамінності та необхідності для інших. Зв'язок цього типу відповідальності з прагненням до переваги (0,41, $p < 0,01$) пояснюється постійними думками «самопожертвувачих» особистостей про те, що інші люди їх використовують для досягнення власних цілей. Так, особистість із «самопожертвувачим» типом відповідальності думає таким чином: «інші люди використовують мене, оскільки знають, що я найкращий у чомусь і можу бути корисним для них». Окрім цього, такі особистості самотверджуються, досягаючи переваги над іншими за допомогою досягнень своїх близьких: чоловіка (жінки), дітей тощо.

Встановлено зв'язок між показниками типу «етичність» та прагненням до переваги (0,31, $p < 0,05$), що може бути пояснено таким чином: особистість із даним типом відповідальності усвідомлює значущість власних учинків не тільки для себе, а і для інших, що підкріплюється прагненням до переваги, внаслідок постійного порівняння себе з іншими.

Негативний зв'язок між показниками типу відповідальності «нормативність» та прагнення до досконалості (-0,32, $p < 0,05$) пояснюється наступним: особистостям, що прагнуть до досконалості, а, отже, для них існує лише один еталон чи стандарт – власне «Я», виявляється невлавистим песимізм, тривожність та схильність до підтримки загальноживаних норм та правил поведінки.

Цілком зрозумілим виявився зв'язок між показниками типу відповідальності «самотвердження» й губристичної мотивації (0,44, $p < 0,01$) та її форм, оскільки психологічний зміст губристичної мотивації полягає у прагненні особистості до самотвердження.

Позитивний зв'язок між показниками губристичної мотивації (0,30, $p < 0,05$), прагнення до

досконалості (0,27, $p < 0,05$) та типу відповідальності «принциповість» (0,27, $p < 0,05$) може бути пояснено таким чином: принципний тип відповідальності передбачає переконаність у тому, що всі події та результати діяльності особистості є результатами вчинків самої особистості, тобто інтернальні характеристики, властиві також тим, хто прагне до досконалості та самотвердження.

Розглянемо результати кореляційного аналізу, спрямованого на визначення зв'язку між типами відповідальності та формами перфекціонізму, представлені у табл. 2, з якої видно, що показники симптомокомплексу відповідальності пов'язані з показниками перфекціонізму, причому всі типи відповідальності, окрім «Самопожертви» та «Нормативності» мають негативний характер зв'язків.

З табл. 2 видно, що показники типу відповідальності «самопожертва» мають позитивні зв'язки з показниками перфекціонізму, зорієнтованого на себе (0,32, $p < 0,05$), тобто прагненням до досконалості для себе та у собі, та показниками соціально предписаного перфекціонізму (переконанням у тому, що оточення висуває завищені вимоги до особистості). Отже, особистість, яка вважає, що жертвує власними інтересами задля інших, прагне довести свою надійність і не хоче, щоб її контролювали, виявляють високий рівень вимог до себе. Встановлений позитивний зв'язок між показниками цього симптомокомплексу та показниками соціально предписаного перфекціонізму (0,32, $p < 0,01$) свідчить про те, що такі студенти також вважають, що суспільство та оточення висуває до них надмірні вимоги і відчувають комплекс провини за те, що їх інші «використовують».

Встановлено позитивний зв'язок між показниками типу «нормативність» та показниками перфекціонізму, зорієнтованого на інших (0,48,

Т а б л и ц я 2

Взаємозв'язок між показниками типів відповідальності та перфекціонізмом

Типи відповідальності	Показники перфекціонізму		
	Перфекціонізм, зорієнтований на себе	Перфекціонізм, зорієнтований на інших	Соціально предписаний перфекціонізм
Принциповість	-0,10	-0,37*	-0,32*
Самотвердження	0,18	-0,23	-0,19
Нормативність	0,18	0,48**	-0,38**
Етичність	0,18	-0,08	-0,20
Самопожертва	0,32*	0,02	0,35**

* – на рівні значущості $p < 0,05$; ** – на рівні значущості $p < 0,01$.

$p < 0,01$), та негативний – із показниками соціально предписаного перфекціонізму ($-0,38, p < 0,01$). Отже, існує зв'язок між висуванням завищених умов до оточення та типом відповідальності, який характеризується прагненням до реалізації соціальних вимог. Орієнтовані на нормативну поведінку відповідальні особистості вважають, що інші мають також бути відповідальними та старанними у власній діяльності та по відношенню до інших. У свою чергу, висока нормативність не обумовлює переконання особистості у тому, що соціум також занадто багато потребує від самої особистості: бути старанною, сумлінно виконувати свої обов'язки та обіцянки тощо, а навпаки – особистість вважає такі вимоги абсолютно адекватними, не надлишковими.

Існує негативний зв'язок між показниками «принциповості» як типу відповідальності та показниками соціально предписаного перфекціонізму ($-0,32, p < 0,05$) та перфекціонізму, орієнтованого на інших. Отже, нечутливі до рефлексії особистості, які прагнуть до пошуку правди та відстоювання принципів, не висувають високих вимог до інших і не схильні вбачати соціум як таких, що висуває до особистості надмірні вимоги.

Розглянемо результати кореляційного аналізу, спрямованого на визначення зв'язку між типами відповідальності та стресом старанності і роботоголізму, представлені у табл. 3.

Т а б л и ц я 3
Взаємозв'язок між показниками типів відповідальності та стресу старанності і роботоголізму

Типи відповідальності	Стрес старанності	Роботоголізм
Принциповість	-0,07	-0,22
Самоствердження	-0,05	0,12
Нормативність	-0,25*	0,24
Етичність	0,33**	0,39**
Самопожертва	0,01	-0,01

* – на рівні значущості $p < 0,05$; ** – на рівні значущості $p < 0,01$.

Встановлено позитивний зв'язок між показниками роботоголізму та симптомокомплексу відповідальності «етичність» ($0,39, p < 0,01$). Отже, найбільш схильні до роботоголізму є особистості, які виявляють високу етичність, тобто є високоморальними та соціально активними особистостями, з чіткою громадянською та людиною позицією. Також було встановлено позитивний зв'язок між показниками за даним симптомокомплексом відповідальності та стресом ста-

ранності ($0,33, p < 0,01$). Такі особистості найчастіше страждають від стресу старанності, тобто від того, що надмірно завантажують себе різними обов'язками та справами, що мають бути вирішені.

Особистості з «нормативним» типом відповідальності, навпаки, не виявляють стресу старанності ($-0,25, p < 0,05$), для таких особистостей відповідальні вчинки, своєчасна та якісна діяльність є нормою, а не надмірними вимогами з боку оточення.

Відповідальність виступає властивістю особистості, яка у різних психологічних парадигмах трактується наступним чином: у психоаналізі функціонально феномен відповідальності визначається активністю зрілих механізмів егозахистів, у гуманістичній психології відповідальність розглядається як тенденція до самоактуалізації, в індивідуальній психології пояснюється наявністю просоціального інтересу. Обумовленість відповідальності зв'язком із внутрішнім локусом контролю та відповідними мотивами та установками дозволяють розглядати даний феномен у системі особливостей спрямованості особистості, що прагне до успіху.

За даними кореляційного аналізу було встановлено зв'язок між показниками типу відповідальності «самопожертва» та загальним показником губристичної мотивації, типу відповідальності «етичність» та прагненням до переваги. Встановлено негативний зв'язок між показниками типу відповідальності «нормативність» та прагнення до досконалості, позитивний зв'язок між показниками типу відповідальності «самоствердження» та губристичної мотивації та її форм; прагнення до досконалості та типу відповідальності «принциповість».

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — С. 112—113.
2. Бессмертная С. В. Исследование феномена ответственности в психологии / С. В. Бессмертная // Психологический журнал. — 2008. — №2. — С. 7—15.
3. Грачева И. И. Адаптация методики «Многомерная шкала перфекционизма П. Хьюитта и Г. Флетта» / И. И. Грачева // Психологический журнал. — 2006. — №6. — С. 73-89.
4. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень. / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2011. — 224 с.
5. Кочарян І. О. Типологічні особливості організації особистісного симптомокомплексу відповідальності / Кочарян О. С., Кочарян І. О. // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. — Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2006. — С. 120—123.
6. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. — М. : Либроком, 2010. — 248 с.
7. Сахарова В. Г. Ответственность как личностный фактор и возможности ее диагностики / В. Г. Саха-

- рова : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. — Хабаровск, 2003. — 184 с.
8. Фоменко К. І. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості: віковий аспект / Т. Б. Хомуленко, К. І. Фоменко. — Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. — 222 с.
9. Ясная В. А. Перфекционизм: история изучения и современное состояние проблемы / Ясная В. А., Ениколопов С. Н. // Вопросы психологии. — 2007. — №4. — С. 157—168.

ФОМЕНКО К. И.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В ХАРАКТЕРИСТИКЕ НАПРАВЛЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ, СТРЕМЯЩИХСЯ К УСПЕХУ

В статье рассмотрены понятия: «ответственность», «губристическая мотивация», «стремление к совершенству», «стремление к превосходству», «перфекционизм», «стресс усердия», «работоголизм», представления зарубежных и отечественных ученых об этих явлениях. Представлены методы исследования направленности личности и ответственности, а также результаты исследования взаимосвязи между показателями ответственности и особенностями направленности личности, стремящейся к успеху.

Ключевые слова: ответственность, губристическая мотивация, стремление к превосходству, стремление к совершенству, перфекционизм, стресс старания, работоголизм

FOMENKO K.

RESPONSIBILITY IN THE FEATURES OF TENDENCY OF STUDENTS, WHO STRIVES FOR SUCCESS

In the article we examine terms responsibility, hubristic motivation, striving for perfection, striving for superiority, perfectionism, diligence stress, workaholism, also views of foreign and native scientists to this problem. Research methods and of the tendency and responsibility are given. Results of investigation of correlation between responsibility and features of tendency of a person, who strives to success, are shown.

Keywords: responsibility, hubristic motivation, striving for perfection, striving for superiority, perfectionism, diligence stress, workaholism

Стаття надійшла до редколегії 12. 09. 2013 року.

УДК 159.91:371.264

ХАРЧЕНКО Д. М.

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПСИХОСОМАТИЧНІ РОЗЛАДИ

У статті висвітлено роль психосоціальних чинників в етіології та патогенезі психосоматичних розладів. Наведено результати досліджень взаємозв'язків деяких психосоціальних чинників та психосоматичних розладів.

Ключові слова: психосоціальні чинники, психосоматичні розлади, психофізіологічні механізми, психосоматичні взаємозв'язки, індивідуально-психологічні особливості.

Поведінка людини у навколишньому середовищі – одна з основних теоретичних проблем, у якій тісно переплітаються аспекти еволюції суспільства та індивіда, охорони психічного і фізичного здоров'я. Це питання стає особливо актуальним у зв'язку зі зростанням питомої ваги психосоматичних захворювань, походження котрих пов'язують передусім з емоційними перевантаженнями, характерними для сучасної людини. Для успішного вирішення проблеми захворюваності необхідне правильне уявлення про співвідношення й взаємозв'язки між психічними і фізіологічними, біологічними і соціальними чинниками.

Аналіз літератури з проблеми вивчення психосоціальних чинників, що можуть призвести до виникнення психосоматичних розладів, свідчить, що проблематика знайшла достатньо широке відображення у роботах західних учених [3;

11; 12], російських науковців [2; 6; 7; 8], українських учених [4; 5; 9].

Аналіз даних, вивчення чинників ризику у виникненні психосоматичних захворювань, показав, що на сьогоднішній день найбільш популярними є декілька теоретичних конструктів, передусім це – концепція типу поведінкової активності М. Фрідмана і Р. Розенмана [11], теорія життєвих подій Т. Холмса, Р. Раге [12] та концепція пошукової активності В. Аршавського, В. Ротенберга [1; 6].

При аналізі впливу різних психосоціальних чинників на стан здоров'я вчені намагаються довести, що загальноприйнята точка зору однозначного негативного впливу на стан здоров'я не є такою однозначною.

Психосоматичні розлади можуть виникати як результат протиріччя біологічної і соціальної